

УДК 316.6:364

**PSYCHOSOCIAL CHILD SUPPORT AS THE DEMONSTRATION OF THE
PEDAGOGICAL PARTNER INTERACTION IN A SAFE ENVIRONMENT**
**ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДИТИНИ ЯК ВИЯВ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У БЕЗПЕЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Tsybul'ska S./ Цибульська С.М.

с.р.с./к.п.н.

ORCID: 0000-0001-5935-3351

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Bulvarno-Kudryavska, 18/2, 04053

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053

Анотація. Визначено роль закладу освіти в організації психосоціальної підтримки для відновлення благополуччя усіх учасників освітнього процесу та формування життєстійкості дітей. Конкретизовано визначальні фактори для безпечного розвитку і зростання школярів. Охарактеризовано види педагогічних взаємодій між внутрішніми та зовнішніми партнерами на шляху створення безпечного закладу освіти.

Ключові слова: психосоціальна підтримка, благополуччя, життєстійкість, безпечне середовище, партнерська взаємодія, партнери, стейкхолдери, ресурси.

Україна переживає непрості часи. Нове тисячоліття принесло безпрецедентні виклики країні: глобалізація, зміна цінностей, епідемія, війна... Життя кожного з нас змінилося докорінно. Ракетні обстріли, знищені будинки, вимушені переїзди, втрата близьких та рідних – усе це виснажує внутрішні ресурси людини, руйнує її психіку. Відчуття нестабільності, незахищеності, невпевненості стають причиною стресу, тривале перебування в якому провокує негаразди зі здоров'ям, а у дітей призводить ще й до небажання та неспроможності навчатися. І якщо дорослі до певної міри мають напрацьовані механізми адаптації, то діти залишаються сприйнятливими та чутливими до зовнішніх загроз. Тому важливим завданням освітянської спільноти, батьків, громадських організацій є надання невідкладної допомоги та психологічної підтримки дітям, що дозволить їм впоратися зі стресом, а також попередить виникнення більш складних проблем.

Мета статті полягає у обґрунтуванні особливостей надання дітям психосоціальної підтримки та допомоги у безпечному освітньому середовищі школи на засадах педагогіки партнерства.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема створення безпечного середовища у закладах освіти цікавить науковців під різними аспектами.

Зокрема дослідниця Н.Кириленко вважає, що у час інформаційної пропаганди та маніпуляцій важливо дбати про інформаційну безпеку з метою убезпечити школярів від негативного впливу дезінформації, розвивати критичне мислення та медіаграмотність. С. Совгіра досліджує проблемами екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. Безпечні умови навчання у час війни та створення психологічно захищеного середовища досліджують вітчизняні автори: О. Бондарчук, Н. Кириленко, О. Кітова. Витоки особистісної ресурсності та джерела життєстійкості вчителя визначали Ю. Полеєнко, С. Непогодьева. Т. Цюман і Н.

Бойчук розробили кодекс безпечного освітнього середовища. Цікавими є дослідження Т. Водолазської про освітнє середовище, яке, на думку автора, виступає «третім учителем» дитини.

Проте у всій різноманітності підходів проблема педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах надання психосоціальної підтримки школярам вивчена не в повній мірі. Це слугувало вибору теми нашого дослідження: «Психосоціальна підтримка дитини як вияв педагогічної партнерської взаємодії у безпечному середовищі».

Першочерговим завданням педагогічного колективу є створення не тільки фізично, але й емоційно, психологічно захищеного середовища у закладі освіти. Діти повинні отримувати академічні знання, формувати ключові компетентності, а також вчитися долати стреси та їх наслідки, швидко відновлюватися, щоб продовжувати ефективно діяти у різних життєвих ситуаціях. Тому школа повинна стати осередком стабільності, безпеки та захищеності, гарантувати не тільки безперервність навчального процесу, але й надавати психосоціальну підтримку та допомогу дітям у складних ситуаціях.

Термін «психосоціальний» вказує на інтегральне поєднання психологічної та соціальної характеристик особистості та їх взаємовплив. Зокрема психологічна складова пов'язана з емоційними процесами та реакціями, почуттями людини, а соціальна складова – з взаєминами всередині групи (родина, колектив), цінностями, які сповідують її члени, традиціями, що підтримуються на культурному рівні.

Отже, психосоціальна підтримка – це система заходів внутрішньої або зовнішньої допомоги, метою яких є захист або сприяння психосоціальному благополуччю, що пов'язано зі зміцненням чи відновленням витривалості, стійкості та адаптивності як окремих суб'єктів, так і груп загалом.

Психосоціальне благополуччя співвідноситься з позитивним фізичним та психологічним станом людини, за наявності якого вона може долати прояви стресу, швидко відновлюватися та плідно працювати задля особистого розвитку та процвітання свого життя й громади загалом. Складовими благополуччя є група основних потреб: матеріальних, культурних, когнітивних, емоційних, соціальних і духовних - важливих аспектів життя, які впливають на здатність особистості, що зростає і формується, навчатися, спілкуватися та у повній мірі розвивати свій потенціал.

У залежності від освітніх цілей та завдань, ситуацій, що складаються, педагоги повинні забезпечувати можливість формувати ті чи інші аспекти благополуччя. Повноцінно навчатися, розвиватися і активно діяти можливо за умови створення відповідного безпечного оточення, у якому суб'єкти освітнього процесу перебуватимуть у фізично захищеному та емоційно комфортному просторі, де забезпечуються демократичні права і свободи як кожного окремого члена групи, так і групи загалом.

У методичному посібнику «Кодекс безпечного освітнього середовища» зазначається, що безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, відсутні будь-які прояви насильства, а також дотримано прав і норм

фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу [6, с.10].

Розбудова безпечного середовища школи повинна відбуватися на принципах педагогіки партнерства, які реалізуються через співпрацю та взаємодію між усіма партнерами: педагогами, батьками, учнями, а також між причетними особами, групами впливу, стейкхолдерами.

Партнери в даному контексті — це учасники взаємодії (суб'єкти освітнього процесу), які здатні до діалогу й групового спілкування, до роботи у команді, які є організаторами освітнього процесу і співпрацюють у досягненні поставленої мети [2, с. 37].

Внутрішні стейкхолдери (адміністрація, учителі та їх асистенти, соціальні педагоги, психологи) повинні діяти відповідно до алгоритмів надання психосоціальної підтримки, формувати особисту стресо- та життєстійкість, набувати компетентностей щодо швидкого відновлення психоемоційного балансу учнів та приведення їх у ресурсний стан.

У словнику української мови поняття ресурс тлумачиться як «такий, що відновлюється» [1, с. 65]. У цьому контексті під ресурсним станом слід розуміти відновлення та поповнення фізичних сил, душевної рівноваги і духовного потенціалу усіх учасників освітнього процесу для вирішення подальших життєвих завдань. Розрізняють внутрішні та зовнішні ресурси.

Щодо внутрішніх ресурсів – це здатність чинити опір, емоційна стабільність, атрибутивні тенденції [12, с.219]. Внутрішні ресурси обумовлюються особливостями характеру людини, її навичками та здібностями, здатністю приймати себе, системою життєвих цінностей, установками, особистісним психічним потенціалом. Цікавою є думка німецького філософа Е. Фромма [11] про те, що психологічні ресурси особистості допомагають зберігати душевну рівновагу за складних життєвих обставин. З огляду на це педагоги повинні допомогти вихованцям раціонально використовувати свій внутрішній ресурс, знаходити джерела його поповнення: турбуватися про свій фізичний та психічний стан, раціонально розподіляти час навчання та відпочинку, знаходити справи, що приносять радість і натхнення.

До зовнішніх ресурсів можемо віднести «впровадження та активне використання сучасних педагогічних методів, що ґрунтуються на активній участі й співпраці учнів і педагогів (використання методу «рівний – рівному»; проведення уроків-тренінгів; розгляд та аналіз конкретних життєвих ситуацій; розігрування рольових ігор, інсценізацій; створення та презентація учнівських проектів різного типу тощо» [8, с. 65]. Стабілізації дітей та відновленню психоемоційної стійкості сприяє усе, що наповнює силою та енергією, додає спокою та впевненості: тілесно-орієнтовані та арт-терапевтичні практики, заняття пісочною терапією, когнітивно-поведінкові, ігрові та спортивні вправи.

У організації та практичній реалізації зазначених видів діяльності допомогу можуть надати зовнішні стейкхолдери. У тісній співпраці з адміністрацією закладу зовнішні стейкхолдери (органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, заклади вищої освіти, ІРЦ, психологічні та медичні служби) допомагають здійснювати системні та

послідовні кроки на шляху до створення безпечної школи:

- забезпечують матеріально-технічну базу для функціонування безпечної та підтримуючої освіти;
- сприяють створенню захищеного середовища для навчання;
- ознайомлюють освітян з особливостями надання психологічної допомоги дітям та підтримки їхнього психосоціального благополуччя;
- надають допомогу дітям, які переживають психічні, психосоціальні труднощі та перебувають у складних життєвих ситуаціях;
- формують здоров'язбережувальну компетентність у всіх учасників освітнього процесу [6, с. 388].

У створенні простору безпеки усі зацікавлені сторони повинні орієнтуватися на дотримання ряду принципів:

- цілісність, єдність і впорядкованість предметнопросторового середовища та візуального сприйняття;
- багатофункціональність, гнучкість і мобільність;
- вікової відповідності;
- персоналізованість, наявність особистого простору;
- свободу, відкритість сприйняття, креативність;
- практичність та ергономічність;
- гармонійність і збалансованість;
- соціалізація та співпраця [5].

Для нашого дослідження цікавим є саме принцип співпраці, який передбачає співробітництво, партнерську взаємодію внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів як рівноправних партнерів, коли діяльність одних сприяє успішній практичній реалізації завдань інших учасників освітнього процесу задля спільного досягнення кінцевої мети.

Вважаємо, найповніше зміст поняття «партнерська взаємодія», визначено О. Дубасенюк. На думку автора, це «гуманістично орієнтований педагогічний процес або особистісний контакт суб'єктів освітньо-виховного процесу, що має своїм наслідком взаємні позитивні зміни їх поведінки, діяльності, якостей, відносин, установок»[3, с.2].

Цікавою для нашого дослідження є думка М. Спіхіної, котра розглядає партнерську взаємодію між суб'єктами освітнього процесу як новий тип взаємодії, який ґрунтується на паритетній основі та характеризується загальними цілями, взаємною відповідальністю сторін за результати співпраці, а також особистісним прогресом кожного учасника у процесі спільної діяльності [2, с.37].

За нових умов заклади освіти розширюють свої сфери впливу: не тільки формують компетентності, виховують гармонійно розвинуте молоде покоління, але й забезпечують їх захищеність на усіх рівнях, надають психосоціальну підтримку та допомогу, реабілітацію та оздоровлення. «Таким чином школа відіграє роль каталізатора у створенні захисного середовища, знижуючи ризик заподіяння шкоди дітям, надаючи їм психосоціальну підтримку, яка сприяє життєстійкості» [4, с. 65].

Основними ресурсами життєстійкості школярів виступають

- ✓ контакт з турботливим дорослим;
- ✓ довіра;
- ✓ приємна активність;
- ✓ позитивний контакт з однолітками;
- ✓ почуття контролю над тілом та емоціями;
- ✓ здатність вирішувати конкретні проблеми;
- ✓ позитивне мислення.

Надаючи психосоціальну підтримку школярам, педагог вибудовує довірливе спілкування на основі поваги, емпатії та доброзичливості, враховує вікові та індивідуальні особливості дітей, зважаючи на психоемоційний стан вихованців, надає їм взаємодію підтримки через техніки управління стресом, вправи на зняття напруги та стабілізацію свого стану, через проєктну діяльність, ігрові активності, а також впливає на формування проактивної та відповідальної поведінки учнів.

Учитель спонукає дитину приймати самостійні рішення щодо організації власної діяльності, стимулює проявляти такі якості як наполегливість, цілеспрямованість, активність, здатність до самоконтролю.

За результатами досліджень зарубіжних науковців (Chang L., Gilman R., Rigby B., Suldo S.) було виявлено, що учні, які відзначаються високими комунікативними характеристиками, емоційною стійкістю, мають багато друзів і зазвичай добре навчаються, легше долають стресові стани та швидше повертаються у ресурсний стан [9, 10, 13, 14].

Можна підсумувати, що рівень життєстійкості залежить від характеру дитини, здатності досягати результату як у навчальній діяльності, так і в інших сферах, від почуття гумору та оптимізму, які теж впливають на розвиток навички стресостійкості. «Особистісний потенціал психологічного благополуччя істотно залежить від життєвих обставин, зокрема рівня соціальної підтримки» [10, с.6], яку дитина отримує від ресурсного дорослого, що заходиться поруч. Турботливий учитель демонструє чіткий алгоритм дій у стресових ситуаціях, транслює врівноваженість, стійкість та впевненість і своїм особистим спокоєм вселяє віру в дітей, що освітнє середовище школи безпечне.

Експертиза безпечного освітнього середовища здійснюється на основі діагностики за певними показниками:

- система цінностей та соціальних норм
- регламентовані правила поведінки
- наявні традиції
- стиль управлінської діяльності
- ступінь задоволеності відповідними умовами усіх суб'єктів освітньої діяльності.

Отже, рівень психосоціальної підтримки у закладі освіти знаходиться у прямій залежності від стилю керівництва та системи управління, атмосфери, яку формує педагогічний колектив, клімату, який створюють усі працівники, від наявності у педагогів відповідних знань з психосоціальної підтримки та готовності і зацікавленості колективу формувати безпечне освітнє середовище,

а також від особистісних характеристик дитини. Заклад освіти стає важливим осередком безперервної допомоги та підтримки учнів, створюючи не тільки академічний освітній простір, а розширюючи його до здоров'язбережувального, захищеного та безпечного.

За сприяння школи вибудовується конструктивна партнерська взаємодія між родиною та громадою у справі надання дієвої підтримки та психосоціальної допомоги дітям.

Література

1. Етимологічний словник української мови / уклад. Г. П. Півторак та ін., Київ: Наукова думка 2012. Т. 6, С. 568 – 65.

2. Єпіхіна М. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, (38 (2) 2022, 36-43с. 1. (с. 37)
<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.386> (дата звернення 06.05.2023)

3. Дубасенюк О.А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: педагогічні науки, 1 (349) 2022, лютий. Ч. II. С.17-24.

4. Каменчук Т.Д., Жук Т.В. Психологічне благополуччя учнів як основа освітнього процесу: з досвіду фінської асоціації психічного здоров'я. The process and dynamics of the scientific path: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), September 17, 2021. Athens, Hellenic Republic: European Scientific Platform. S.65.

5. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформ. посіб., 2019. с.255.

URL:https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiypros_tir.pdf (дата звернення 06.05.2023)

6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ. 2018. 56 с.

7. Юхимчук Т.І. Використання технології розвитку креативного мислення на уроках «Основ здоров'я». Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матеріалів. XVI Всеукр. наук.-практ. Конф. Київ, 25-26 квіт.2013р. К.: Вид-во Європейського університету, 2013. Т. 2. С. 65–68.

8. Chang, L. Life satisfaction, self-concept, and family relations in Chinese adolescents and children / *International Journal of Behavioral Development*, 2003. Vol.27, P. 182-189.

9. Gilman, R. Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction / *Journal of Youth and Adolescence*, 2006. Vol.35. P. 311-319.

10. Fromm E. The Heart of Man, its genius for good and evil / пер. В. А. Зака. М.: АСТ, Астрель, 2010. 256 с.

11. Lazarus R. S., Launier R. Stressbezogene transaktionen zwischen PERSON UND Umwelt. In R. Nitsch (Hrsg.). Stress: Theorien, untersuchungen, Massnahmen.

Bern: Huber, 1981.S.213-259.

12. Rigby, B. T. Do causal attributions mediate the relationship between personality characteristics and life satisfaction in adolescence? / *Psychology in the Schools*, 2005. Vol.42. P. 91-99.

13. Suldo, S. M. A social-cognitivebehavioral model of academic predictors of adolescents' life satisfaction / *School Psychology Quarterly*, 2008. Vol.23. P. 56-69.

Abstract. *The role of the educational institution in the organization of psychosocial support for the restoration of the well-being of all participants in the educational process and the formation of children's resilience is determined. The determining factors for the safe development and growth of schoolchildren are specified. The types of pedagogical interactions between internal and external partners on the way to creating a safe educational institution are characterized.*

Keywords: *psychosocial support, well-being, sustainability, safe environment, partner interaction, partners, stakeholders, resources.*